

MEJ

مجله اخلاق پزشکی

دوره پانزدهم، شماره چهل و ششم، ۱۴۰۰

doi: <https://doi.org/10.22037/mej.v15i46.33769>

Journal Homepage: <http://journals.sbmu.ac.ir/me>

مقاله پژوهشی

کنکاشی از منظر هنجارهای اخلاقی بر تضمین‌های حمایت از معلولان در کنوانسیون حقوق معلولان و حقوق ایران

عسکر جلالیان^۱

۱. دانشیار، حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: معلولان به عنوان یکی از اقلیت‌های بزرگ که بالغ بر یک‌دهم جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند، در معرض اشکال مختلف تبعیض و محرومیت‌های اجتماعی قرار دارند، و باید همانند سایر افراد جامعه، از کلیه حقوق و آزادی‌های اساسی شناسایی شده در اسناد بین‌المللی و داخلی، بهره‌مند شوند. هدف این مطالعه بررسی حمایت‌های صورت گرفته از معلولان در اسناد بین‌المللی و اسناد داخلی تضمین‌های حقوقی آن‌ها با تکیه بر هنجارهای اخلاقی جامعه است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش از نوع مروری است و گردآوری اطلاعات آن با شیوه کتابخانه‌ای - اسنادی صورت پذیرفته است.

یافته‌ها: آنچه پس از مطالعه، ارزیابی و مقایسه به دست آمده، این است که قواعد مربوط به معلولین، چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی واجد کمبودهای بی‌شماری است. در واقع کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت تنها سند بین‌المللی است که به صورت خاص به حقوق اجتماعی معلولین پرداخته است. در اسناد داخلی نیز قانون جامع حمایت از معلولان سعی کرده در مواد شانزده‌گانه خود به نحوی این قشر آسیب‌پذیر را به سمت دستیابی به حقوق حقه خود سوق دهد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل پژوهش اعم از مطالعه و گردآوری داده‌ها، مستندسازی و تحلیل و نشر آن‌ها ملاحظات اخلاقی رعایت شده است.

نتیجه‌گیری: از آنجا که ایران دارای یک جامعه ارزشی و اخلاقی محور است، توجه به هنجارهای اخلاقی می‌تواند در حمایت از معلولان گره‌گشا باشد. بازنگری در قوانین داخلی و یکسان‌سازی آن‌ها با مفاد کنوانسیون، برای عملی‌شدن حقوق حقه افراد دارای معلولیت گام بسیار مؤثری است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۳/۱۷

واژگان کلیدی:

کنوانسیون
هنجار اخلاقی
حقوق بین‌الملل
اسناد بین‌الملل
حقوق معلولان
حقوق داخلی ایران

* نویسنده مسئول: عسکر جلالیان

آدرس پستی: ایران، تهران، دانشگاه پیام نور،

دانشکده حقوق و علوم اجتماعی.

کد پستی: ۱۵۸۴۶۸۶۱۱

پست الکترونیک:

dr_ajalalian@yahoo.com

۱. مقدمه

قریب ۱۵٪ از جمعیت جهان در زندگی روزمره با گونه‌ای از ناتوانی جسمی و ذهنی، اما با شدت‌های متفاوت، مواجه‌اند. آن‌ها به مثابه بزرگ‌ترین اقلیت انسانی جهان، اغلب با موانعی دست به گریبانند که مشارکتشان را در بسیاری از جنبه‌های زندگی اجتماعی با مخاطره رو به رو می‌سازد. برخی از این موانع به نوعی ریشه در محدودیت‌های ناشی از کمبود و یا ناکارآمدی قوانین، سیاستگذاری‌ها و گهگاه نگرش‌های اجتماعی تبعیض‌آمیز دارد، در نتیجه افراد دارای معلولیت جسمی و ذهنی، امکان دسترسی برابر به خدمات اجتماعی از جمله آموزش و پرورش، اشتغال، بهداشت و درمان، امکانات مناسب حمل و نقل و مشارکت سیاسی را ندارند. موضوع حقوق افراد دارای معلولیت که تا چند دهه پیش مهجور مانده بود، امروزه یکی از چالش‌های بزرگ جوامع بشری محسوب می‌شود. از این رو بسیاری از دولت‌ها بر آن شده‌اند تا به منظور پرهیز از تضییع حقوق این قشر آسیب‌پذیر، به دور از هرگونه دیدگاه ترحم‌آمیز، سازوکارهای حمایتی مختلفی را در قالب هنجارهای اخلاقی در کنار احکام و قواعد حقوقی، به کار گیرند. در همین رهگذر، به ویژه در سال‌های اخیر، تمهیداتی نیز در نظام حقوقی بین‌الملل تأسیس و اجرا شده که البته در ایران نیز که ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی عمدتاً سرلوحه تصمیم‌گیری‌ها است، با جدیت مورد توجه و احترام قرار گرفته است. در این ارتباط، قوانین جاری مرتبط با موضوع معلولیت، اگرچه ثمره توسعه علم حقوق به ویژه در قرن اخیر بوده، ولی صرف نظر از کاستی‌های محتوایی، در برخی موارد به جهت عدم انطباق با واقعیت‌های زندگی اجتماعی معلولین، با مشکلات و معضلات فراوانی در مقام اجرا مواجه شده است.

«معلولیت» یک مفهوم بسیار وسیعی است که طیف گسترده‌ای از افراد یا شرایط متفاوت و نقص‌های متعدد و گوناگون را دربر می‌گیرد و بدیهی است که با توجه به این تنوع و گوناگونی، نمی‌توان خیلی صریح و سریع به مجموعه‌ای

جامع و مانع از سازوکارهای حمایت اخلاقی - حقوقی دست یافت، لذا با در نظر گرفتن این موضوع، مطالعات پژوهشی تطبیقی می‌توانند در تسریع و تسهیل ارتقای سازوکارهای حمایتی از این قشر آسیب‌پذیر اجتماعی، بسیار مفید و مؤثر باشد، به ویژه اینکه در ارتباط با وضعیت حمایت حقوقی از افراد معلول در ایران، با نگاهی توأم با مسامحه و با انصراف از حجم اندک قوانین جاری مرتبط، چالش‌های فراوانی در خصوص نحوه اجرا و ضمانت‌های اجرایی قوانین مصوب وجود دارد، لذا در مقاله پیش رو با تکیه بر آموزه‌های دینی که در هنجارهای اخلاقی متبلور می‌باشد، تلاش بر نمایاندن این نواقص، و ارائه راهکارهایی برای رفع آن‌ها مورد توجه می‌باشد. پرسش‌های اصلی مقاله چنین است: از منظر هنجارهای اخلاقی حمایت‌های انجام‌شده از معلولان در قالب قوانین و مقررات ملی در مقایسه با مفاد کنوانسیون حقوق معلولان، واجد چه نقاط ضعف یا کاستی‌هایی است؟ چه راهکارهایی برای بهبود وضعیت حمایت از افراد دارای معلولیت در نظام حقوقی ایران وجود دارد؟ ما به عنوان یک کشور اخلاق‌مدار و ارزش‌محور چگونه می‌توانیم در این عرصه پیشتاز باشیم؟

استفاده از برخی سازوکارهای پیش‌بینی‌شده در کنوانسیون حمایت از افراد دارای معلولیت، نظیر راه‌های شکایت از کارگزاران عمومی و مطالبه غرامت، به صورت بومی شده، می‌تواند در ارتقای کیفی و کمی سطح حمایت‌های حقوقی از معلولین در ایران، ثمربخش باشد. بدیهی است سرلوحه تمام این‌ها تمسک به بنیه‌های اخلاقی است که بدون ناظر، اصل «تعهد به نتیجه» را تعمیق می‌بخشد. ضمانت اجرا بدان معناست که با اعمال مجازات یا استفاده از سایر مکانیزم‌ها افراد را در جهت تبعیت و اطاعت از قانون ترغیب و در آن‌ها برای به کارگیری قواعد و مقررات ترغیب نماید (۱). به عبارت دیگر ضمانت اجرا، یعنی قواعدی که در یک کشور بر افراد و روابط آن‌ها حکمرانی می‌کند و از قدرت بازدارندگی برخوردار می‌باشد. این قواعد به منظور حفظ نظم جامعه و نگهداری افراد و اموال

۴. یافته‌ها

۴-۱. تضمین‌های حمایت از معلولان در کنوانسیون

حقوق معلولان: به طور کلی آغاز کنش و واکنش‌های خاص جهانی در رابطه با حمایت از افراد دارای معلولیت به سال‌های پایانی قرن نوزدهم میلادی و به عبارتی اوایل قرن بیستم میلادی برمی‌گردد. بی‌شک می‌توان سازمان‌های حمایت از روشندان و ناشنوایان که به ترتیب در سال‌های ۱۸۸۹ و ۱۸۹۰ در انگلستان تأسیس شد را در زمره اولین تشکلهای حمایت از معلولان خواند. در سطح بین‌المللی نیز در اعلامیه جامعه ملل در خصوص حقوق کودک مصوب ۱۹۲۴ برای اولین بار موضوع حمایت از افراد دارای معلولیت (به طور مشخص کودکان دارای معلولیت ذهنی) مد نظر قرار گرفت.

در پی رشد جمعیت جهان و افزایش روزافزون و مستمر تعداد افراد دارای معلولیت که به دلایل مختلف از جمله جنگ و سایر اشکال خشونت، ناکافی بودن مراقبت‌ها و پیشگیری‌های بهداشتی، بلایای طبیعی و اقسام مختلف بیماری‌ها حاصل می‌گردد؛ نگاه به این اقلیت انسانی در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم و به ویژه بعد سال ۱۹۶۰ که می‌رفت، در آینده‌ای نزدیک خود را به عنوان بزرگ‌ترین اقلیت انسانی مطرح کند، بیش از پیش رخ نشان می‌دهد.

به همین خاطر سازمان ملل متحد از ابتدای تأسیس، برای دفاع از حقوق بنیادین بشر از جمله افرادی که دارای معلولیت هستند موضوعاتی را در باب حقوق مدنی مد نظر داشته است و عملاً گام‌های نخستین در این زمینه در ۲۰ دسامبر ۱۹۷۱ از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد با تصویب اعلامیه حقوق اشخاص دارای اختلالات روانی برداشته شد. این اعلامیه بیان می‌دارد که افراد موصوف نیز همانند سایر اشخاص از تمامی حقوق بشر و آزادی‌های اساسی مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر پیمان‌های مربوط برخوردار می‌باشند. همچنین اعلامیه فوق راهکارهایی را به لحاظ

آن‌ها توسط قوه مقننه وضع و به وسیله قوه مجریه اجرا و در صورت نیاز توسط قوه قضاییه اعمال قانون می‌گردد. معلول در قانون به افرادی اطلاق می‌گردد که به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهزیستی بر اثر ضایعه جسمی، ذهنی، روانی یا توأم، اختلال مستمر و قابل توجهی در سلامت و کارایی عمومی وی ایجاد گردد، به طوری که موجب کاهش استقلال فرد در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شود، هنجارهای اخلاقی در جامعه مسیر و جهت حرکت محسوب می‌شوند، هر قدر توسل و تمسک‌جستن به هنجارهای اخلاقی و انسانی که منطبق به جان انسان‌ها می‌باشند، در جامعه‌ای بیشتر باشد، بی‌تردید آن جامعه در مسیر بهتر و مطمئن‌تری پیش خواهد رفت

۲. ملاحظات اخلاقی

با دقت در تمام مراحل پژوهش اعم از مطالعه و گردآوری داده‌ها، مستندسازی و تحلیل آن‌ها و نشر نتایج حاصله، ملاحظات اخلاقی رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

این مطالعه به روش مروری انجام شده و گردآوری اطلاعات آن با شیوه کتابخانه‌ای - اسنادی صورت پذیرفته است، داده‌ها پس از گردآوری با دقت از منظر هنجارهای اخلاقی تحلیل شده‌اند تا بتوان کم و کیف تضمین‌هایی که در کنوانسیون حقوق معلولان ۲۰۰۷ و همچنین در حقوق داخلی ایران در خصوص معلولان وجود دارد، را احصا و مورد کنکاش قرار داد. در این راستا از سال‌های ۱۸۸۹ لغایت ۲۰۱۹ میلادی و سال‌های ۱۳۸۳ لغایت ۱۳۹۸ شمسی (۲) بررسی شده و اسناد ذی‌ربط مورد بررسی قرار گرفته است. از واژگان کلیدی کنوانسیون، هنجار اخلاقی، حقوق بین‌الملل، اسناد بین‌الملل، حقوق معلولان، حقوق داخلی ایران و معادل انگلیسی آن‌ها استفاده گردید.

همسان‌سازی کامل اشخاص دارای معلولیت با جامعه ارائه می‌دهد.

متعاقب این مهم در ۶ دسامبر سال ۱۹۷۵ از سوی مجمع عمومی، اعلامیه دیگری به تصویب رسید که این بار افراد معلول را مورد توجه قرار داده و در آن پشتیبانی ملی و بین‌المللی از حقوق کلیه معلولان مورد تشویق قرار گرفت. این اعلامیه مبین آن است که افراد معلول نیز همانند سایر افراد جامعه دارای حقوق مدنی و سیاسی یکسان بوده، لذا دولت‌ها مکلفند اقدامات لازم جهت تحقق فضای خودکفایی و خود اتکایی آنان را کارسازی نمایند (۳). اعلامیه مذکور همچنین در جای جای خود به طور مکرر توجه به حقوق افراد دارای معلولیت به خصوص در زمینه آموزش، خدمات بهداشتی و خدمات اجتماعی را مطرح کرده است. شایان ذکر است مجمع عمومی سازمان ملل سال ۱۹۸۱ را به عنوان سال بین‌المللی معلولان نامگذاری کرد و اجرای برنامه‌های متعدد را برای افراد معلول در نظر گرفت که از میان آن‌ها می‌توان به انجام پژوهش‌های علمی، ابتکارهای سیاسی، توصیه‌ها و از این دست موضوعات اشاره کرد. مهم‌ترین ره‌توشه این سال کارسازی مسیر تصویب برنامه جهانی اقدام برای افراد دارای معلولیت در سال بعد بود (۳).

به هر روی علاوه بر ترتیباتی که تاکنون در قالب اعلامیه‌ها و قطع‌نامه‌ها در راستای پشتیبانی از حقوق افراد دارای معلولیت اتخاذ شده و به طور مجمل اشاراتی بر آن رفت شاهد آن بودیم که در چارچوب تلاش‌ها و کوشش‌های سازمان ملل متحد یک کنوانسیون بین‌المللی در مورد معلولان که به لحاظ حقوقی الزام‌آور باشد نیز مصوب شده است. در راستای این تلاش‌ها مجمع عمومی به طور مکرر و طی قطعنامه‌های مختلفی خواستار تدوین کنوانسیونی راجع به حقوق اشخاص دارای معلولیت شده بود. در همین مسیر کمیته سوم مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در دسامبر سال ۲۰۰۱ یک کمیته موقت را به جهت بررسی پیشنهاد تدوین کنوانسیونی جامع

برای پشتیبانی از افراد دارای معلولیت و گسترش حقوق و منزلت آنان به خدمت گرفت تا بالاخره پیش‌نویس کنوانسیونی راجع به حقوق معلولان در تاریخ ۳۰ مارس ۲۰۰۷ از تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد گذشت. این کنوانسیون همچنین دربردارنده یک سیستم کنترل و پایش و ممیزی نظارت دائمی در سطح ملی بوده که طی آن دولت‌ها می‌بایست مطابق نظام حقوقی و اجرایی خود، نسبت به طراحی، ایجاد و تقویت رویه‌ای اقدام نمایند که موجب ترویج، حمایت و نظارت بر اجرای حقوقی گردد که در کنوانسیون مذکور احصا شده است.

۴-۱-۱. تحلیل کنوانسیون حقوق معلولان مارس ۲۰۰۷: این کنوانسیون به عنوان نخستین کنوانسیون هزاره سوم میلادی در تاریخ ۱۳ دسامبر ۲۰۰۶ میلادی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد با اکثریت آرا به تصویب رسید. تصویب آن نقطه عطفی است در گذار از نقطه «نگاه ترحم‌آمیز» به «رویکرد حق‌مدارانه» در خصوص معلولان (۴) در تعاقب آن، سازمان ملل متحد روز ۳۰ مارس ۲۰۰۷ مصادف با ۱۰ فروردین ۱۳۸۶ شمسی می‌باشد را تاریخ شروع امضای کشورهای عضو یا سازمان‌های ائتلاف منطقه‌ای به جهت گرویدن به کنوانسیون اعلام کرد. در همان نخستین روز تصویب این میثاق‌نامه جهانی ۸۴ کشور رسماً به کمیسیون حقوق معلولین پیوسته و با امضای آن خود را به نحوی از انحا در اجرای آن دخیل نمودند. از میان این تعداد ۴۴ کشور هم‌زمان پروتکل الحاقی کنوانسیون را نیز پذیرفتند که اینک این تعداد در خصوص امضا کنندگان کنوانسیون به بیش از ۱۶۰ کشور بالغ می‌گردد. جمهوری اسلامی ایران نیز سال ۱۳۸۷ با حق شرط به کنوانسیون مذکور ملحق گردیده است.

۴-۱-۱-۱. حق تحفظ در کنوانسیون: کنوانسیون جهانی حقوق معلولان که دارای ۵۰ ماده اصلی و ۱۸ ماده پروتکل الحاقی است از معلولیت یک نگرش پویا ارائه می‌دهد (۵) که در آن و به استناد قوانین بین‌المللی، کشورها یا سازمان‌های

اجتماع، آزادی ابراز عقیده و بیان و دسترسی به اطلاعات، احترام به حریم خصوصی، تحصیلات، سلامتی، توانمندسازی و توانبخشی، کار و اشتغال، استانداردهای مناسب زندگی و حمایت‌های اجتماعی، مشارکت در زندگی سیاسی و اجتماعی، مشارکت در زندگی فرهنگی، تفریحی و ورزشی.

۴-۱-۱-۴. ویژگی‌های کنوانسیون: مواد کنوانسیون برگرفته از نگرش بی‌پیرایه و واقع‌گرایانه در قبال پدیده معلولیت بوده، به گونه‌ای که در آن فرد دارای معلولیت انسانی چون سایر افراد بشر ملحوظ گردیده که تنها در پی تحقق «فرصت‌های برابر اجتماعی» و «احقاق حقوق» خود است. وفق ماده یک هدف از این اجرای این کنوانسیون پیشبرد، حمایت و حصول اطمینان از برخورداری مساوی همه معلولین از حقوق انسانی، آزادی‌های بنیادین و در نهایت افزایش احترام به حرمت ذاتی افراد معلول می‌باشد. این نگرش که کاملاً مطابق با اندیشه‌های دین مبین اسلام و هنجارهای وزین اخلاقی است، خود متأثر و منتج از اعلامیه‌ها و اسناد بین‌المللی بسیاری است که در طول سال‌ها و با توجه به اندوخته‌های تجربی جوامع بشری در سازمان ملل متحد به تصویب رسیده است. بر پایه این میثاق‌نامه، فرد معلول تمام ویژگی‌های ذاتی و جامع، عمل و عکس‌العمل‌های منبعث از غریزه، فطرت، عاطفه و... را دارا بوده و نمی‌توان به صرف معلولیت، وی را مورد تبعیض قرار داد (بند «ح» مقدمه) نمی‌توان حریم خصوصی وی «در امور شخصی، فامیلی، خانوادگی، مراودات و سایر موارد ارتباطی» مورد تعدی قرار داد (بند ۱ ماده ۲۲)، نمی‌توان مشارالیه را از حقوق مسلم خود در زمینه ازدواج، تشکیل خانواده، مراقبت از فرزندان، حق آزادانه انتخاب همسر، حفظ قدرت باروری، قیومیت، سرپرستی، تولیت و فرزند خواندگی، جدایی از یک یا هر دو والدین (ماده ۲۳) و نیز حق ثبت تولد، داشتن اسم، برخورداری از ملیت (بند ۲ ماده ۱۸) و غیره منع کرد. نمی‌توان «بدون رضایت آزادانه‌اش» او را تحت مطالعات علمی و پزشکی قرار داد (بند ۱ ماده ۱۵)، نمی‌توان او را در هنگام درگیری‌های نظامی و

انتلاف منطقه‌ای منتخب آنان می‌توانند بخش‌هایی از کنوانسیون را که به زعم خود با فرهنگ، عرف و دین خود سازگار نیستند، نپذیرفته و اصطلاحاً به طور مشروط کنوانسیون را امضا کنند، البته این مهم به شرطی قابل انجام است که استفاده از حق تحفظ با روح کنوانسیون و فلسفه وجودی آن در تباین نباشد. در ضمن این امکان فراهم است که دولت‌های عضو حتی می‌توانند، پس از امضای کنوانسیون در صورت لزوم با انجام تشریفات از آن خارج شوند و نیز حتی کنوانسیون را مجرد از پروتکل الحاقی آن بپذیرند؛ گفتنی است که پروتکل الحاقی عملکرد دولت‌های عضو در خصوص نحوه تعامل آن‌ها و انجام صحیح و کامل مفاد قانون را مورد نظارت و چالش قرار می‌دهد.

۴-۱-۱-۲. اهداف کنوانسیون مارس ۲۰۰۷: در ماده یک کنوانسیون در خصوص اهداف چنین آمده است: هدف کنوانسیون حاضر ارتقای حمایت و تضمین برخورداری برابر و کامل افراد دارای معلولیت از کلیه حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و ارتقای احترام نسبت به منزلت آن‌ها می‌باشد. افراد دارای معلولیت شامل کسانی می‌شود که دارای نواقص طولانی مدت فیزیکی (جسمی)، ذهنی، فکری یا حسی می‌باشند که در تعامل با موانع گوناگون امکان دارد مشارکت کامل و مؤثر آنان در شرایط برابر با دیگران در جامعه متوقف گردد (۶).

۴-۱-۱-۳. سر فصل‌های کنوانسیون: کنوانسیون ۵۰ ماده‌ای حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت و پروتکل ۱۸ ماده‌ای الحاقی آن تقریباً دارای ۵۰ سرفصل است. سرفصل‌ها طوری پیش‌بینی شده تا بتواند تمام زوایای حقوق معلولان را پوشش دهد. برخی از این عناوین چنین است: تساوی و عدم تبعیض، ارتقای آگاهی‌ها، حق زندگی، به رسمیت‌شناختن تساوی در برابر قانون، دسترسی به عدالت، آزادی و امنیت فردی، رهایی از شکنجه یا رفتار و مجازات‌های بی‌رحمانه، غیر انسانی یا تحقیرکننده، رهایی از بهره‌کشی، خشنونت و سوءاستفاده، آزادی تغییر محل زندگی و ملیت، زندگی مستقل و شرکت در

توفیق مشاوره با افراد دارای معلولیت و ارگان‌های مدنی وابسته به آن‌ها است که دولت‌ها را به سمت استفاده از ایده‌های کارشناسی معلولین سوق داده و بر نظارت افراد معلول بر نحوه اجرای کنوانسیون (مواد ۴ و ۲۳) تأکید ورزیده است.

۴-۱-۲. تضمین پیش‌بینی‌شده در کنوانسیون حقوق معلولان: کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت به جهت ممیزی و اجرای مفاد مقرراتش از تمهیدات و سازوکارهای سنتی حقوق بین‌الملل، یعنی گزارش‌گیری دوره‌ای اشاره‌شده در اسناد حقوق بشر استفاده کرده و مسؤولیت بررسی و پردازش این گزارش‌ها را بر عهده نهادهی موسوم به کمیته اشخاص معلول، گذارده است. در اغلب مدارک و مستندات حقوق بشر، راهکار گزارش‌گیری متداول‌ترین شیوه برای ممیزی و نظارت بر اجرای مفاد کنوانسیون‌های مرتبط با حقوق بشر می‌باشد که دولت‌های عضو خود را مکلف می‌کنند تا به صورت دوره‌ای گزارش چگونگی اجرا مفاد سند مورد بحث را در اختیار رکن ناظر قرار دهند. گفتنی است این رکن در اسناد حقوق بشر معمولاً به لفظ «کمیته» نامگذاری می‌گردد، در کنوانسیون حقوق اشخاص معلول نیز کمیته‌ای تحت عنوان «کمیته حقوق اشخاص معلول» ملحوظ گردیده است، این کمیته از ۱۸ عضو تشکیل شده است که عضویت آنان تحت هیچ شرایطی به عنوان نمایندگی دولت‌های متبوع خویش قلمداد نمی‌گردد. اشخاصی که برای عضویت در این کمیته برگزیده می‌شوند، باید ضمن داشتن سجایای اخلاقی باید صاحب صلاحیت بوده و دارای تجربه لازم و کافی در خصوص مواردی باشند که مورد نظر این کنوانسیون است. در گزینش این افراد باید این نکته را مورد توجه قرار داد که تقسیمات جغرافیایی عادلانه انجام شود و به گونه‌ای که منتخبین، تمدن‌های گوناگون و سیستم‌های اصلی حقوق را نمایندگی می‌نمایند و همچنین الزامات تناسب جنسیتی بین این اعضا به لحاظ زن یا مرد بودن برآورده شود.

اشغالگری توسط نیروی‌های خارجی (بند ۴ مقدمه) یا زمان بروز بلا یا و حوادث طبیعی (ماده ۱۱) به حال خود رها کرد و به دیگر سخن نمی‌توان حق حیات (ماده ۱۰) و موجودیت فردی (ماده ۱۷) وی را نادیده انگاشت. اگر کنوانسیون حقوق معلولین را «بیانیه افراد معلول» نامگذاری کنیم، سخنی به گزاف نگفته‌ایم.

کنوانسیون علی‌رغم اینکه ماهیتی فراملی دارد، اما به خوبی توانسته است، شعار «جهانی‌اندیشیدن و ملی عمل کردن» را در نهاد خود بالنده سازد. کشورها به تناسب اسناد بین‌الملل باید حقوق داخلی خود را توسعه دهند و اقلیت‌های مختلف را با شأن و جایگاه مناسب انسانی مورد توجه قرار دهند (۷)، فلذا با توجه به جامعیت کنوانسیون، تحقق حقوق نادیده انگاشته شده افراد معلول، خاصه در کشورهای در حال گذار، با عنایت به ظرفیت‌های اجرایی و عملیاتی مواد و مفاد کنوانسیون ولو به کندی و هم‌راستا با تغییرات رویکردی و هنجار سازی‌های بایسته، باید امید بست.

یکی از ویژگی‌های اختصاصی این مصوبه جهانی را همانا می‌توان شراکت اساسی مخاطبان خاص آن در تدوین این کنوانسیون برشمرد. این کنوانسیون عملاً نتیجه خرد جمعی سازمان‌های مردم‌نهاد معلولین و جمع کثیری از افراد صاحب‌نظری است که به نحوی از انحاء درگیر پدیده معلولیت بودند. سازمان‌های مردم‌نهاد برای کاهش رنج و توسعه انسانی عمل می‌کنند (۸) و تلاش دارند بر سیاست‌ها (۹) یا خط مشی‌ها (۱۰) و یا کارکنان اداری و نمایندگان مردم تأثیرگذار باشند (۱۱). به همین خاطر می‌توان گفت جامعیت بالای این کنوانسیون در پرتو تلاش کسانی حاصل شده است که خود در متن اجرا بوده و در واقع اهمیت آن را با پوست و گوشت و خون خود حس کرده و در خصوص تک‌تک مواد کنوانسیون و تبصره‌های ذیل آن نظری واثق داشته و بدین‌سان اندیشه‌های خود را رنگ کلام بخشیده‌اند. بنا بر این جای هیچ تأمل در بیان آن نیست که بگوییم تدوین کنوانسیون الهام‌گرفته از

با توجه به مطالب مورد اشاره در بالا ناگفته پیدا است در خصوص انتخاب افراد برای کمیته حقوق اشخاص معلول، آن‌ها باید صلاحیت و تجربه لازم و کافی را به طور تخصصی در ارتباط با مسائل و مشکلاتی داشته باشند که مبتلابه معلولین است. به لحاظ گزینش افراد اصلح برای کمیته فوق دولت‌های عضو کنوانسیون هر یک به فراخور حال خود اشخاص را در نظر گرفته و معرفی می‌کنند. دولت‌های عضو از بین لیست مذکور اعضای کمیته را انتخاب می‌کنند. انتخاب هر یک از اعضای کمیته برای مدت ۴ سال بوده و گزینش آن‌ها برای دوره بعد (یک دوره) امکان‌پذیر خواهد بود. از آن مهم‌تر به استناد مفاد این پروتکل افراد به تنهایی یا گروهی می‌توانند در قالب یک تشکل پشتیبان حقوق افراد دارای معلولیت به کمیته حقوق اشخاص معلول مراجعه و طرح موضوع نمایند. رسیدگی به این گزارشات به صورت غیر علنی بوده که در نتیجه منتهی به اتخاذ پیشنهادات و توصیه‌هایی می‌گردد که به دولت مربوطه و شکایات ارسال خواهد شد.

به هر روی وفق مفاد ماده ۳۵ کنوانسیون، دولت‌های عضو مکلف به ارائه گزارش جامعی از اقدامات انجام داده خویش در مسیر تعهداتی هستند که به موجب این کنوانسیون پذیرفته‌اند. همان‌گونه که در سطور بالا به آن پرداختیم، اولین گزارش باید ۲ سال بعد از لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون به کمیته حقوقی اشخاص معلول ارائه گردد.

۲-۴. تضمین‌های حمایت از معلولان در حقوق ایران: حل

مشکلات افراد دارای معلولیت در پرتو قوانین حقوقی، در کشورهای در حال توسعه نظیر ایران که شاخص‌های کمی و کیفی توسعه در آن‌ها کماکان در نخستین مراتب پیشرفت خود قرار دارد و به ویژه در کشورهایی که سازمان بهداشت جهانی اظهار می‌دارد بیش از سی و اندی درصد از کل معلولین جهان، در آن کشورها زندگی می‌کنند، اهمیت بیشتری می‌یابد و این موضوع همچنین برای کشور ما از این روی که با هشت سال دفاع مقدس رودررو بوده و به خصوص

به خاطر جمعیت بزرگ معلولین در سطح کشور از اهمیت دوچندانی برخوردار است (۱۲). اهمیتش از این جهت فزاینده می‌گردد که می‌بایست بر این آمار، شمار سایر معلولان ژنتیکی و عارضی افزوده گردد. در کشورمان نیازها و مطالبات معلولین از طریق ارگان‌ها و سازمان‌های غیر دولتی معلولین و تحت مدیریت سازمان بهزیستی که خود زیرمجموعه وزارت رفاه است، جمع‌آوری شده و در ۱۶ اردیبهشت ۱۳۸۳ در صحن علنی مجلس شورای اسلامی با عنوان «قانون جامع حمایت از حقوق معلولان» در ۱۶ ماده به تصویب رسید (۱۳) در ارتباط با قانون جامع حمایت از حقوق معلولان، پنج آیین‌نامه به شرح زیر تدوین و تصویب گردیده است:

- آیین‌نامه اجرایی ماده ۲ قانون جامع

- آیین‌نامه اجرایی ماده ۸

- آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۳

- آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴

- آیین‌نامه میزان کمک هزینه قابل پرداخت به مراکز غیر دولتی بابت نگهداری، خدمات توانبخشی، آموزش و حرفه آموزی معلولان که ذیلاً، به طور مجمل به اهم ابعاد حمایتی تصریح شده در قانون حمایت از معلولان خواهیم پرداخت.

۴-۲-۱. حمایت در بعد «حق بر قیّم برای معلولان»: به بیان مصرح در ماده ۱۳ قانون جامع: دادگاه‌ها موظفند در نصب یا عزل قیّم افراد معلول صرفاً از طریق سازمان بهزیستی عمل و مبادرت به صدور حکم نمایند. مفاد این ماده مجدداً در ماده یک آیین‌نامه اجرایی مربوط به ماده ۱۳ قانون جامع به ترتیب زیر تکرار شده است: کلیه دادگاه‌ها موظفند صرفاً با معرفی و اعلام سازمان بهزیستی کشور جهت نصب و عزل قیّم برای افراد معلول اقدام نمایند، نظر به روح کلامی مواد مذکور ناگفته پیداست مرجع صالح جهت اعلام، معرفی و تقاضای نصب و عزل قیّم معلولین محجور، صرفاً سازمان بهزیستی خواهد بود.

بر پایه ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۳ قانون جامع: نمایندگی قانونی معلولین در کلیه امور مربوط به اموال و حقوق مالی تا زمان نصب قیم توسط دادگاه، با سازمان بهزیستی کشور خواهد بود. به استناد مواد مذکور و ماده ۶۴ قانون امور حسبی نمایندگی قانونی بهزیستی نیز می‌تواند امین موقت تلقی شود. از آنجا که مأموریت وجودی امین موقت حفظ اموال و تصرفات ضروری به نیابت از فردی است که تقاضای حجر او شده و با حکم قطعی دادگاه دایر بر عدم حجر یا صدور حکم حجر و نصب قیم مأموریت امین خاتمه می‌یابد، نمایندگی قانونی بهزیستی نیز به ویژه به آن علت که وفق مفاد ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۳ نمایندگی تا زمان نصب قیم توسط دادگاه استمرار خواهد داشت، همان وظایف امین بوده و منحصر به زمان قبل از صدور حکم قطعی توسط دادگاه می‌باشد (۱۴).

۴-۲-۲. حمایت در بعد «حق بر مسکن معلولان»: ماده ۹ قانون جامع و تبصره‌های ذیل آن با التزام به کارسازی تسهیلات بانکی یارانه‌دار بایسته، در خصوص ساخت و خرید مسکن معلولان توسط سیستم بانکی کشور، با به کارگیری تمهیدات مناسبی در جهت ارتقا و بهبود بنیه و شرایط زندگی افراد معلول همت گماشته است.

بر پایه ماده ۹ این قانون وزارت مسکن و شهرسازی بانک مسکن و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی مکلف گردیده‌اند، حداقل ۱۰٪ از واحدهای مسکونی ساخته‌شده ارزان‌قیمت و اجاره‌ای خویش را به افراد دارای معلولیت نیازمند فاقد مسکن که از طریق سازمان بهزیستی کشور معرفی شده‌اند، اختصاص دهند. معلولیت در قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی به نحو مطلوب تعریف شده است (۱۵).

۴-۲-۳. حمایت در بعد «حق بر تأمین بهداشت و درمان معلولان»: ماده ۵ قانون جامع حمایت از معلولان ناظر بر پوشش خدمات درمانی برای افراد تحت سرپرستی معلولان است که آن‌ها می‌توانند با اخذ معرفی‌نامه از سازمان بهزیستی

کشور تحت پوشش بیمه خدمات درمانی و بیمه مکمل درمانی قرار گیرند، به استناد ماده ۵ قانون جامع، می‌بایست معلولان تحت پوشش بیمه خدمات درمانی و بیمه تکمیلی درمان قرار گیرند. در بحث درمان نه‌تنها نباید تبعیضی وجود داشته باشد، بلکه در بسیاری از موارد توصیه تبعیض مثبت (۱۶) شده است. اصل منع تبعیض مبنای اصلی تضمین حقوق معلولین است به همین دلیل کنوانسیون نیز در ماده ۳ خود بر آن تصریح کرده است (۱۷).

۴-۲-۴. حمایت در بعد «حق بر آموزش معلولان»: در قانون اساسی ایران تمام محدودیت‌های نامعقول از پیش پای برداشته شده و هیچ محدودیت قانونی برای برخورداری از آموزش وجود ندارد (۱۸). به موجب ماده ۸ قانون جامع و ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره‌های مرتبط با آن، معلولان که واجد شرایط لازم می‌باشند می‌توانند با معرفی سازمان بهزیستی از آموزش رایگان در کلیه مقاطع تحصیلی در واحدهای آموزشی تابعه وزارتخانه‌های آموزشی و پرورش، علوم تحقیقات و فناوری و همچنین دانشگاه‌های آزاد اسلامی و پیام نور استفاده نمایند. معلولان در هر سنی به شرط داشتن شرایط لازم می‌توانند از طریق دریافت معرفی‌نامه از سازمان بهزیستی کشور از مزایای آموزشی رایگان برخوردار شوند.

۴-۲-۵. حمایت در بعد «حق بر اشتغال»: معمولاً در تمام کشورها حتی در کشورهای توسعه‌یافته و صنعتی نرخ بیکاری افراد دارای معلولیت بالا است، در این کشورها نرخ بیکاری افراد دارای معلولیت دو برابر افراد غیر معلول است، لذا معلولین بیشتر از ناحیه بیکاری صدمه می‌بینند (۱۹)، زیرا بیکاری موضوعی است که بقیه امور زندگی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد (۲۰).

ماده ۷ قانون جامع و تبصره‌های مربوط به آن در حوزه اشتغال معلولین و ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش دولتی و خصوصی تسهیلاتی را مد نظر دارد که از آن جمله می‌توان به پرداخت حق بیمه و تأمین تسهیلات اعتباری برای واحدهای تولیدی،

خدماتی، عمرانی، صنفی و کارگاه‌های تولیدی حمایتی به لحاظ اشتغال افراد معلول به میزانی که در قوانین بودجه سالانه مشخص می‌گردد، اشاره نمود.

تنها جنبه معنادار زندگی را می‌توان کار تلقی کرد (۲۱). برای تضمین تحقق حق معلولین در حوزه اشتغال تغییر نگاه اجتماعی به معلولین از ضروریاتی است که پیامدهای بسیار مثبتی به همراه خواهد داشت (۲۲)، حق بر کار با کرامت انسانی مرتبط است، به گونه‌ای که برای تحقق رشد شخصیت انسانی نقش آفرین است (۲۳)، لذا اشتغال معلولین پیوسته به طور جد مورد توجه است. ماده ۷ این قانون فرصت‌های شغلی برای معلولان را هدف قرار داده و بر اساس آن در تلاش است که حداقل ۳٪ از مجوزهای استخدامی اعم از رسمی، پیمانی، خرید خدمت مربوط به دواير دولتی و عمومی که شامل همه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات، شرکت‌ها و نهادهای عمومی و انقلابی و دیگر بخش‌های برخوردار از بودجه عمومی کشور، می‌گردند، به افراد معلولی که دارای شرایط لازم هستند، تعلق گیرد.

۴-۲-۶. حمایت در بعد «حق بر خدمات فرهنگی، رفاهی و ورزشی»: حوزه ورزش و تفریح برای تحقق کامل حقوق بشر ضروری است (۲۴). ماده ۴ قانون جامع به استفاده از معلولین از امکانات ورزشی، رفاهی، تفریحی و فرهنگی و وسایل حمل و نقل دولتی با تسهیلات نیم‌بها پرداخته و مناسب‌سازی محیط اماکن مزبور را مورد توجه قرار داده است. به استناد ماده ۴ قانون جامع حمایت از معلولان، افراد دارای معلولیت می‌توانند با استفاده از تسهیلات نیم‌بها از امکانات و خدمات اماکن تفریحی، فرهنگی، ورزشی و وسایل حمل و نقل دولتی نظیر مترو، هواپیما و قطار بهره‌مند شوند.

ماده ۲ این قانون می‌گوید: کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند در طراحی، تولید و احداث ساختمان‌ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره‌مندی از آن‌ها برای معلولان همچون

افراد عادی فراهم شود. شهرداری‌ها بیشترین سهم را در تحقق حقوق شهروندی در عرصه جامعه دارند که با محور قراردادن اخلاق و توجه به هنجارها می‌توانند سهم به سزایی ایفا نمایند (۲۵). همچنین در تبصره ۱ این قانون ذکر شده که وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند جهت دسترسی و بهره‌مندی معلولان، ساختمان‌ها و اماکن عمومی، ورزشی و تفریحی معابر و وسایل خدماتی موجود را در چارچوب بودجه‌های مصوب سالانه خود مناسب‌سازی نمایند. در تبصره ۲ این قانون تصریح شده که شهرداری‌ها موظفند از صدور پروانه احداث یا پایان کار برای آن تعداد از ساختمان‌ها و اماکن عمومی و معابری که استانداردهای تخصصی مربوط به معلولان را رعایت نکرده باشند، خودداری نمایند. در تبصره ۳ این قانون نیز ذکر شده است که سازمان بهزیستی کشور مجاز است بر امر مناسب‌سازی ساختمان‌ها و اماکن دولتی و عمومی دستگاه‌های مذکور در ماده فوق نظارت و گزارشات اقدامات آن‌ها را درخواست نماید.

۴-۲-۷. معافیت از خدمت نظام وظیفه عمومی: از لحاظ تاریخی معلولین سربار خانواده و جامعه تلقی می‌شدند، بر اساس این دیدگاه معلولیت یک فاجعه است (۲۶)، اما در حقوق داخلی ایران برعکس این دیدگاه حاکم است. بر پایه ماده ۶ قانون مذکور یکی از فرزندان اولیایی که (یک یا هر دو) ناتوان و معلول بوده یا اولیایی که حداقل دو نفر از فرزندان ناتوان و معلول باشند، از انجام خدمت وظیفه عمومی معاف می‌گردند. همچنین در تبصره این قانون آمده است مردانی که همسر ناتوان و معلول خود را سرپرستی می‌نمایند تا زمانی که در این موقعیت قرار دارند، از انجام خدمت وظیفه عمومی معاف می‌باشند.

۴-۲-۸. حمایت در بعد تحقق «حق بر دانش و آگاهی عمومی»: از آنجا که شاه‌کلید حل بسیاری از مشکلاتی که هم اکنون جامعه معلولان دچار آن است، افزایش سطح آگاهی

عمومی است (۲۷). ماده ۱۲ این قانون به امور فرهنگی در خصوص آگاهی‌سازی و آشنایی مردم به توانایی‌های افراد دارای معلولیت می‌پردازد و بر اساس آن سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مکلف گردیده است که در طول هفته حداقل دو ساعت برنامه در زمان مناسب برای سازمان بهزیستی کشور در خصوص موارد فوق در نظر بگیرند. از طرفی قانون حق خود این طیف بر دانش و آگاهی را نیز ندید نگرفته است (۲۸).

۴-۲-۹. رعایت مفاد کنوانسیون مارس ۲۰۰۷: ایران با داشتن تعداد کثیری معلول که ناشی از عوامل مختلفی از جمله جنگ تحمیلی، سوانح جاده‌ای و معلولیت مادرزادی است، همانند کشورهای دیگر با پدیده معلولیت مواجه است، لذا خواسته یا ناخواسته نهادهای گوناگونی به صور مختلف در کشور با واسطه و بی‌واسطه خدمت و حمایت از معلولین را در دستور کار خود دارند. در همین راستا و همسو با اقدامات حمایتی جهانی برای معلولان، مجلس شورای اسلامی با تصویب ماده واحده‌ای اجازه الحاق کشور به کنوانسیون افراد معلول مصوب سال ۲۰۰۷ را صادر نمود، اما در تبصره ۲ ذیل این ماده واحده به استناد ماده ۴۶ و به استناد کنوانسیون ۱۹۶۹ وین به الحاق با حق شرط اشاره نموده است.

مجلس شورای اسلامی در تبصره ۲ ماده واحده الحاق کشور به کنوانسیون حقوق اشخاص معلول مقرر می‌دارد «با توجه به ماده ۴۶ کنوانسیون، جمهوری اسلامی ایران خود را ملتزم به رعایت آن دسته از مفاد کنوانسیون که مغایر با موازین حقوقی جاری خود باشد نمی‌داند.» اصولاً مزیت نسبی وجود حقوقی اینچنین برای کشورهای عضو در کنوانسیون‌ها آن است که تمایل الحاق کشورها به این کنوانسیون‌ها را افزایش می‌دهد، ولی در عوض به کارگیری آن به صورت فراگیر توسط دول عضو انسجام اسناد را به مخاطره می‌اندازد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد در ایران قریب ۳ میلیون معلول متوسط، شدید و خیلی شدید وجود دارد و اگر بخواهیم

معلولان خفیف را نیز به این آمار بیفزاییم، آنگاه تعداد معلولان کشور حتی به حدود ۱۰ میلیون نفر افزایش می‌یابد، اگرچه خوشبختانه نگاه تیزبین قانونگذار در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به گونه‌ای بوده که می‌بینیم مفاهیم بسیاری در اصول ۲۱، ۲۸، ۲۹ قانون، قابل تعمیم و تسری به حقوق انسانی و اسلامی معلولان و جانبازان است، اگرچه تصویب قانون جامع حمایت از معلولان در اردیبهشت سال ۱۳۸۳ خود اقدام قانونی دیگری است که توسط نمایندگان مجلس شورای اسلامی انجام شده است، اما متأسفانه معلولان در کشور ایران در زمره اقشار محروم جامعه هستند که همواره مورد تبعیض قرار گرفته‌اند. این افراد علاوه بر مشکلات جسمی و بعضاً روحی متأسفانه از داشتن شغل و مسکن مناسب و نظایر آن کم‌بهره بوده و به لحاظ مشکلات فرهنگی و نبود بسیاری از امکانات اولیه زندگی گرفته تا وجود زیرساخت‌های رفاهی حتی مناسب‌سازی معابر شهر در مضیقه می‌باشند، در حالی که ایران قانون کنوانسیون حقوق معلولان را پیش از بسیاری از کشورهای دنیا پذیرفته و به این میثاق بین‌المللی لَبیک گفته است، لکن معلولان ایرانی همچنان مورد کم‌توجهی سازمان‌های مختلف نسبت به حقوق خود قرار گرفته و تبعیض‌های متعدد در سطح جامعه به آن‌ها روا می‌گردد. گفتنی است کشورهایی که این پیمان را امضا می‌کنند، متعهد می‌شوند تا قوانینی را تصویب و اقداماتی را در جهت حقوق معلولان انجام دهند و قوانین و سنت‌هایی را که به نحوی علیه معلولین تبعیض‌آمیز است، کنار بگذارند. به تبع اقتضائات عصر جهانی‌شدن و ضرورت‌های همراهی و همگامی با جامعه بین‌الملل (۲۹) در ایران نیز موضوع مذکور تا کنون چندین بار نسبت به اصلاح و تکمیل قوانین ذی‌ربط اقدام شده است. از جمله این اقدام‌ها می‌توان به تصویب قانون حمایت از حقوق معلولان در ۳۴ ماده و ۲۹ تبصره اشاره کرد که سال ۱۳۹۶ تصویب و ابلاغ گردیده است.

۵. بحث

رشد تعداد افراد معلول در جهان طی دهه‌های اخیر موجب گردیده تا معلولان خواسته و ناخواسته بیشتر از گذشته در معرض دید عمومی قرار گیرند و لاجرم افکار عمومی جامعه با بهره‌گیری از هنجارهای اخلاقی بیشتر به آنان توجه نماید و به تبع آن لزوم حمایت‌های بیشتر از این قشر و بهبود وضع معیشتی و حل معضلات آنان در اجتماع به نحوی در دستور کار مدیران جامعه قرار گیرد. اخلاق تنها محکمه‌ای است که وجدان را قاضی قرار می‌دهد و بدون ناظر و بدون اجبار بیرونی، الزام درونی ایجاد می‌کند و امورات را تسهیل و تسریع می‌بخشد به تبع بیداری وجدان و اهرم‌های کارساز هنجارهای اخلاقی، موضوع حقوق افراد دارای معلولیت که تا چند دهه پیش مهجور مانده بود، امروزه یکی از چالش‌های جوامع بشری محسوب می‌گردد و رأس هرم فکری جامعه بر این باور رسیده است که این افراد دارای حقوقی هستند که می‌بایست در پرتو قانون و شناخت دقیق موضوع، مراعات گردد. سال‌های اخیر علاوه بر اسناد عام بین‌المللی که کلیه افراد جامعه را مورد خطاب قرار داده، اسناد خاص بین‌المللی و در بارزترین شکل آن کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت سی‌ام مارس ۲۰۰۷ سعی بر آن داشته‌اند تا به نحوی جایگاه معلولین را در جامعه بازشناسی کرده و رویه‌ای برای تحقق حقوق آنان ارائه دهند که مستوفای بحث از نظر شما گذشت.

کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت در ۵۰ ماده اصلی و ۱۸ ماده پروتکل الحاقی و مقدمه‌ای بس طولانی در سال ۲۰۰۷ به تصویب رسید تا در جایگاه یک سند بین‌المللی، کشورهای عضو را به رعایت حقوق معلولین نه از باب اعطای امتیاز خاص و حقوقی ویژه به آن‌ها، بلکه صرفاً به جهت اتخاذ ترتیباتی مناسب برای پشتیبانی از آنان به لحاظ بهره‌مندی برابر و کامل از حقوقشان هدایت نماید، لذا همچون دیگر اسناد بین‌المللی راهکارهایی را جهت اجرایی‌شدن مواد خود نظیر گزارش‌گیری از کشورهای عضو، مد نظر قرار داده است. در ایران سال

۱۳۸۳ قانونی تحت عنوان قانون جامع حمایت از معلولان در ۱۶ ماده به تصویب رسیده است تا با نگاهی قانون‌مدارانه و بدون ترحم و تبعیض در استیفای حقوق افراد معلول، یاری‌رسان این تفکر نوپا جامعه مدنی کشور باشد. محدودبودن مطالعات مرتبط با موضوع یکی از محدودیت‌های این پژوهشی می‌باشد. پیشنهاد می‌گردد برای تسهیل و تسریع در حمایت معلولان کنکاش‌های بیشتری از منظر هنجارهای اخلاقی صورت پذیرد و پژوهشگران در این مسیر اهتمام بیشتری از خود بروز دهند.

۶. نتیجه‌گیری

گرچه در قانون مذکور به وضعیت معیشت، بیمه، مسکن، اشتغال و... اشاره شده، اما مشاهده می‌شود به همان دلیل نوپا بودن، عملاً نگاه اجتماعی لازم را به حقوق معلولان روا نداشته و بیشتر به جنبه‌های اقتصادی زندگی آنان پرداخته است. در واقع این قانون، به عنوان اولین قانون خاص در ارتباط با معلولان، چندان جامع و کامل به نظر نمی‌رسد، به علاوه اجرای آن نیز در چنبره پر پیچ و خم اجرا باقی مانده و بسیاری از احکام مندرج در آن هنوز جنبه اجرایی نیافته و عملیاتی نشده است. وجود ارگان‌های مختلف تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز در خصوص اجرایی‌شدن آن و نیز در پاره‌ای از موارد عدم رعایت سلسله مراتب اداری موجب تأخیر اجرای این قانون گردیده است. ایران به لحاظ پیوستن به کنوانسیون با تصویب مفاد آن توسط مجلس شورای اسلامی این مهم را در زمره قوانین عادی خود قرار داده است و می‌بایست قوانین سابق با مفاد کنوانسیون به عنوان قانون لاحق تطبیق داده شده و عنداللزوم مورد بازنگری و یکسان‌سازی قرار گیرد. حق شرطی را که ایران در جهت پذیرش کنوانسیون مد نظر قرار داده، در عمل دست‌آویزی شده تا قوانین داخلی مرتبط با کنوانسیون مورد بازنگری قرار نگیرد و مصوبات کنوانسیون قابلیت اجرایی لازم، را نداشته باشند، البته عدم پیوستن ایران

به پروتکل الحاقی نیز مزید بر موضوع صدرالاشاره، از دیگر مواردی است که می‌توان آن را در اثربخشی اجرای کنوانسیون مؤثر دانست.

از منظر هویت‌شناختی، قوانین داخلی اصالتاً بر پایه اصول اقتصادی و رفع کاستی‌های مادی افراد معلول وضع شده‌اند که از آن جمله می‌توان به اشتغال، مسکن و... پرداخت، لکن در قوانین بین‌المللی روح قانون از ابتدا پیرامون مسائل اجتماعی و تحقق موضوع حضور یک فرد معلول به عنوان یک شهروند هم‌شأن سایر افراد، مد نظر قرار گرفته است، البته به نظر می‌رسد این کاستی‌ها ریشه در نگاه قانونگذارانی دارد که خود با تفکر نظام اقتصادی متفاوت به وضع این قوانین پرداخته‌اند. در ایران تعریف جامعی از فرد معلول که بتواند نسبت به استیفای حق خود اقدام نماید وجود ندارد، اگرچه در تبصره ۱ ماده ۱ قانون جامع حمایت از معلولین تعریفی در این خصوص ارائه گردیده، لکن این تعریف به هیچ وجه جامع و مانع نیست و به همین دلیل انتساب خصوصیات فرد معلول به آن، عملاً ممکن نگردیده، به این جهت، شخص معلول و ضابطین احصاشده در قانون نمی‌توانند با دستی باز قوانین، هرچند ناقص وضع شده در خصوص معلولین جامعه را به اجرا گذارند.

از همین روست که مشاهده می‌شود فرد معلول بی‌آنکه در قانون به درستی شناخته شود، نمی‌تواند از حقوق حقه‌ای که در همین قانون نه‌چندان کامل وضع شده فعلی نیز به درستی بهره‌مند گردد. علاوه بر آن حتی در قانون در خصوص ضمانت اجرای آن برای دست‌اندرکاران اجرایی مقرراتی کارا وضع نگردیده که فرد معلول با استناد به آن بتواند عدم اجرای آن قوانین را به چالش کشیده و مسؤولین مرتبط را مورد سؤال قرار داده و عنداللزوم مراتب را به لحاظ حقوقی پیگیری نماید. از طرفی به نظر می‌رسد که این قوانین با نگاه صنفی وضع شده‌اند، لذا چنانچه این نگرش تغییر نماید و به قوانین فراصنفی در سطح ملی پرداخته شود، آنگاه می‌توان با هم‌ترازی متناسب آن‌ها در قیاس با قوانین بین‌المللی، نسبت

به بومی‌کردن موضوعات مبتلابه معلولین همت گماشت و به نتایج بهتری دست یافت. بنا بر این با عنایت به مراتب فوق و شرح مبسوطی که در خصوص مشکلات عدیده پیش رو در ارتباط با وضع قوانین و نیز همگن‌سازی آن‌ها و از همه مهم‌تر تضمین‌های اجرایی مترتب بر آن ارائه گردیده است، پیشنهاداتی به شرح ذیل برای بهبود کیفی و کمی قوانین ارائه می‌گردد:

۱- بازنگری و تکمیل قانون جامع حمایت از معلولین و قوانین بعدی در راستای مفاد کنوانسیون ۲۰۰۷.

۲- پیوستن مشروط به کنوانسیون نباید مستمسک عدم اجرای مفاد ارزشمند آن گردد. باید تلاش شود قوانین داخلی کشور متناسب با مفاد کنوانسیون اصلاح و تکمیل گردد.

۳- پیوستن به پروتکل الحاقی برای فراهم‌سازی محیط مناسب‌تری به جهت نظارت کنوانسیون، لازم است.

هرگز نباید فراموش کرد که حاکمیت اخلاق و تمسک به هنجارهای اخلاقی در انسان‌ها تعهد به نتیجه را تقویت می‌نماید و باعث می‌شود انسان‌ها تضمین‌های بهتر و بیشتری تدبیر نمایند، لذا برای حاکمیت آن باید مدام تلاش کرد.

۷. تشکر و قدردانی

از ترغیب استادانه دانشمند فرزانه جناب آقای دکتر محمود عباسی در تألیف این مقاله تشکر می‌نمایم و قدردان محبت دیگر عزیزانی هستم که در گردآوری داده‌ها مشورت داده‌اند.

۸. سهم نویسندگان

مقاله دارای نویسنده واحد است و شخص دیگری در آن سهمی نمی‌باشد. تمام اصول اخلاقی و حقوق نویسندگی در گردآوری داده و تألیف مقاله رعایت شده است.

۹. تضاد منافع

مقاله فاقد هرگونه تضاد و تعارض منافع می‌باشد.

References

1. Bleak HC. Black's Law Dictionary. USA: Vest Publishing; 1990.
2. Law on the Protection of the Rights of the Disabled, approved by the Islamic Consultative Assembly in 2017.
3. Fariba I. Survey of Parents' Awareness of Children with Disabilities on the Legal Issues of the Disabled. Tehran: Islamic Azad University, Central Tehran Branch; 2002.
4. Qari Seyyed Fatemi SM. Discourse Transformation: The Rights and Freedoms of the Disabled in the Mirror of Human Rights. *Journal of Legal Research* 2008; 13: 185-298.
5. Faqih A, Nazmdeh K, Hamrang Yousefi M. Guide to the Implementation and Effectiveness of the International Covenant on Persons with Disabilities. Tehran: Welfare Organization Publications; 2018.
6. Kaviani H, Nasrin S. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Tehran: Kanoon Monthly; 2012.
7. Jalalian A, Alizadeh Schilser H. Sexual Minorities in International Law and Iranian Law. Tehran: Mizan Publications; 2020.
8. Streeten P. Nongovernmental organization and development. *The annals of the American Academy of Political & Social Science* 1997; 554: 193-210.
9. Milbrath LW, Madan LG. Political Participation, How and Why People Get Involved in Politics. Chicago: Rand Mc Nally; 1977.
10. Verba S, Norman N. Participation in America: Political Democracy & Social Equality. New York: Harper & Row; 1979.
11. Parry G, George M, Neil D. Political Participation and Democracy in Britain. Cambridge: Cambridge University Press; 1992.
12. Nabati N. Supporting Persons with Disabilities in the International Human Rights System. Tehran: Shahr-e Danesh; 2010.
13. Available at: <http://www.rc.majlis.ir/fa/>.
14. Faraji MA. A Comparative Study of the Rights of Persons with Disabilities in the Field of Employment. Tehran: Jangal Publishing; 2010.
15. Bakhtar SA. Rights of the Disabled in Iranian Law. Tehran: Jangal Publications; 2009.
16. Faraji MA. A comparative study of the principle of non-discrimination based on disability in the field of employment. *Quarterly Journal of Medical Law* 2014; 7(29): 167-195.
17. Moradzadeh H. International Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implementation in Iran. Tehran: Shahr-e Danesh; 2016.
18. Hashemi SM. Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran. 6th ed. Tehran: Mizan; 2005.
19. Shafiabadi A. Vocational Rehabilitation of the Disabled. Tehran: Jangal; 2014.
20. Iraqi E, Ranjbaran AH. Transformation of International Labor Law. Tehran: Institute of Labor and Social Security; 2012.
21. Davarmanesh A, Barati Sedeh F. Introduction to the principles of rehabilitation of the disabled. Tehran: Roshd; 2006.
22. Office of Culture of the Disabled. Pathology of Employment of the Disabled in Iran. Tehran: Office of Culture of the Disabled; 2017.
23. Nubberger A. Work right to international protection. Max Planck Encyclopedia of Public International Law (Online Version); 2007.
24. Lord JE, Stein MA. Social rights and the relational value of the rights to participate in sport, recreation, and play. *BU Int'l LJ* 2009; 27: 249-264.
25. Jalalian A, Yazdani Z. Citizenship Rights and Social Relations in Urban Density. Tehran: Jangal Publications; 2017.
26. Kayess R, French P. Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Human Rights Law Review* 2008; 8(1): 1-34.
27. Yousefian E. Reflections on the Law of 2008, Reflections on the Comprehensive Law on the Protection of the Rights of Persons with Disabilities in the Light of the Provisions of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Journal of Legal Research* 2008; 13: 209-219.
28. Gorji Azandariani AA, Shirzad Nazarlou Z. The position of the rights of the disabled in the field of urban law. *Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy* 2018; 8(26): 137-163.
29. Jalalian A. Globalization and its effects on the structure of the Islamic Republic of Iran. Qom: Permanent Heritage Publishing; 2015.

MEJ

Medical Ethics Journal

2021; 15(46): e2

doi: <https://doi.org/10.22037/mej.v15i46.33769>

Journal Homepage: <http://journals.sbm.ac.ir/en-me>

ORIGINAL ARTICLE

Research from the Perspective of Ethical Norms on Guarantees for the Protection of Persons with Disabilities in the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Law of Iran

Askar Jalalian¹

1. Associate Professor, International Law, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article history:

Received: 18 January 2021

Accepted: 22 May 2021

Published online: 07 June 2021

Keywords:

Convention

Moral Norms

International Law

International Documents

Rights of Persons with Disabilities

Iranian Domestic Law

ABSTRACT

Background and Aim: People with disabilities, as one of the largest minorities in the world, are exposed to various forms of discrimination and social deprivation. Benefit. The purpose of this article is to study the support provided to people with disabilities in international and domestic documents and to examine their legal guarantees based on the moral norms of society.

Materials and Methods: This scientific-research article is of review-analytical type and its information has been collected by library-documentary method.

Findings: What has been achieved after studying, evaluating and comparing is that the rules related to people with disabilities, both nationally and internationally, have numerous shortcomings. In fact, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities is the only international document that specifically addresses the social rights of the disabled are addressed. In the internal documents, the comprehensive law for the protection of the disabled has tried in its sixteen articles to somehow lead this vulnerable group to achieve their fraudulent rights.

Ethical Considerations: Ethical considerations have been observed in all stages of research, including the study and collection of data, their documentation and analysis.

Conclusion: Because we are a value and ethics-oriented society, adhering to ethical norms can be very crucial in supporting the disabled. Revision of domestic law and their harmonization with the provisions of the Convention is a very effective step for the implementation of the rights of persons with disabilities.

* Corresponding Author: Askar Jalalian

Address: Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Postal Box: 1584668611

Email: dr_ajalalian@yahoo.com

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Cite this article as:	Jalalian A. Research from the Perspective of Ethical Norms on Guarantees for the Protection of Persons with Disabilities in the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Law of Iran. <i>Med Ethics J</i> 2021; 15(46): e2.
------------------------------	--